

Od Yurdu

„İzvestiya“ üç İkinci Teşrin nüshasında Azerbaycan'a mühim bir sahife ayrılmıştır.

V. Yermilov'un „Od Yurdu“ ve yahut „Odlar Ülkesi“ makalesi burada en sairane olanı ve Moskva emperyalistlerine iştihâ getirenidir. Muharrir diyor ki:

— „Şairane — Od Yurdu adını taşıyan bu ölkenin bitmez-tükemez servetini kimse bilmiyor. Bu ölkenin toprakları altında asırlardan beri, hareket veren kuvvet-enerji gizlenmektedir.“

Muharrir aynı dille bu bitmez-tükemez servetleri, bu hareket veren enerjiyi tarif ediyor.

Senede: 15.800.000 ton petrol, 145.330 ton pamuk, ki bunun içinde dokuz bin hektar bir saha işgal eden yüksek cinsli Mısır pamuğu var.

Gene'nin Şaru-Kar dağ eteklerinde 100.000.000 ton ihtiyatı malik büyük alliyumün maddeleri iştihâl halindedir.

Gene Gene'nin Daşkesen mahalinde zengin demir maddeleri. Beş yıl sonra senede 600.000 ton iştihâl verecek büyük metalurji imalatanesi dikilmektedir.

Bu senenin sonu için Azerbaycan'ın 195.160 kilovat elektrik olacaktır. Bu kuvvetin beş sene sonra 804.000 kilovat olmasa müteaddir.

Azerbaycan'ın dağ nehirleri 4160 kilovat enerji veririyorlar. Beş sene sonra nehirlerin temin edebilecekleri enerji 300.000 kilovat olacaktır.

Bakü'nün müthiş ruzgârları da istismar edilmekte, bundan da 400.000 kilovat enerji temin olmuştur.

Bakü petrol ocaklarında petrolden hasil olan hava gazı bütün tehnikayı ve hayat üst-üstü edecek miktardadır.

Gazın 8.000 kilokalor sıcaklık kuvveti vardır. Bu gaz yüksek cinsli taş kömürden daha fazla hararet vermektedir. Halî hazırda bu gaz Bakü'de insanlara işık ve sıcaklık veririyor. Gelecek yıllarda Bakü hararet istasyonu petrol ocaklarıyla fabrikalara 200.000 kilovat daha enerji temin edecektir.

„Elektrik enerjisi bu ölkeni, bu pamuk ve petrol cumhuriyetini yeni baştan yaratacaktır.“

Kuvvetli Mingçeşver ve Terter elektrik istasyonları dağ köylerini ve büyümekte olan yeni şehirleri aydınlatacaktır. Elektrik istasyonu pamuk ve düğü (pınc) tarlalarına su yürütmekte, motorları ve tezgâhları harekete geçirecektir. . . .“

Azerbaycan'ın malik olduğu, tabii zenginlikler, servetler ve kuvvetinden binde biri olan bu imkânlar yalnız bir misal olmak üzere kaydolunmaktadır. Yoksa tükenmez servetler bunlarla bitecek halde değildir.

Od Yurdunun bu bitmez-tükemez servetini kimler tarafından istismar ediyor ve insana hayat bahşeden kuvvet kimin refahına sarf olunuyor?

Bu Od Yurdu kimindir? Sahibi kimdir? Yermilov tam emperyalist Rus görüşü ile bu ciheti üstü örtülü geçmiş istemiştir. Üstü örtülü geçmiş istemiştir, amma ya-

panamıştır. Rusun o kanlı gözülü, vahşi ve canavar siması satırların arasından sırtarak bakmaktadır.

Bu bitmez-tükemez servetler Rusun vahşi iştihâmı tahrik ediyor. Ve bu mukaddes ates diyarının asıl sahiplerinin isimlerini bile çekmek istemiyor. Detâil ki bu yazılarda Azerbaycan Türkinün adına bile tesadüf edilmiyor, hatta Azerbaycan Türkinün tarih ve millî hakını inkâr eden bir bakış izah edilmektedir.

Yermilov diyor ki: — „Uzak Ganga sahillerinde yeni yurt bulmuş olan parsılar, gelişmez dağlar, dereler ve yoksul çöllerden geçerek kör taasuplarla beraber bu ölkeye geldiler. Onlar Surahana çölleri üzerinde kuzumıztrak od halinde daima yannakta olan Ateşgâh mâbedini dikmişler. Parsıları müteakip bu ölkenin servet tikesi üstüne, neftli gazın yitkîli kokusuna, vahşi Azerbaycan'a, soğuk İskandinavya'nın, Almanya'nın avrupalılaşan mamur şehirlerinde ve İtalya'nın çiçekli bahçelerinde başka adamlar da gelmiştir. . . .“

Peki, zair Parsılardan asırlara evvel burda yaşamakta ve mukaddes daimî atesi tapmağa gelmiş olan parsıları da kendi içinde eridecek türkleşmiş olan Türkler? . . .“

O Türkler, ki daha bin yıl evvel Bakü etrafında petrol iştihâl ederek ucsuz-bucaksız kervanlarla Hind'e, Çin'e, Ruma' ve Mısır'a sevkettiği hakikade tarihî vesâik vardır?

O Türkler, ki asırlarla bu melekette saltanat kurmuşlar, bütün yakın ve orta çukûl titretmişler, Ruslardan asırlarca evvel burda, bu mukaddes Od Yurduna ziraatı, kanalizasyonu tekniğini, sanayiini sone derece yükseltmişlerdi? Onlar, bu yurdun asıl ve haklı sahibi ve ağası olan Türkler, bu ölkeni asırlarla harici düşmana karşı müdafaa ederek san ve serfette dolu bir tarih yaratmışlardır.

Yermilov bunlardan ve yurt sahibinin kendisinden, bir kelime de olsun, bahs etmiyor.

O, Rusların akin ve istilâlerinde, gördükleri müthiş mukavemetten, kanlı harplerden, Rusların kendilerile beraber geldikleri esaret, kölelik, istipdat ve cihale rejiminden de bahs etmiyor.

Rusların vahşet ve barbarlığı yüzünden Azerbaycan'da iktisadi, medeni ve fikri bir sukut başladığını ve bu kara zulmet perdesini yırtan Bakü petrolu sayesinde Azerbaycan'a giren garbi Avrupa medeniyetini olduğunu da zikretmiyor; çünkü bütün bunlar Azerbaycan halkını uyatmış, garbi Avrupa'nın 19nci asrındaki demokrasî fikri ve prensipleri Azerbaycan'da kökleşmiş ve bu ayede durtuluş hamleleri başlamış, Rus hakimiyetinin temeli sarılmıştı.

Ona göre, bir Rus zihniyetiyle, bir barbar Rus kafasıyla hareket eden Yermilov, Rusya'nın istilâsını sükkülle geçerek, Avrupa tekniği ve sermayesinin girmesini „bir barbar istilâsı, vahşet ve zulüm“ halinde tasvir ediyor.

Onun nazardaki Bakü Azerbaycan paytahtı, Azerbaycan'ın ayrılmaz bir kısmı, —

Komiserlerin muhakemesi

Azerbaycan Sovyet cumhuriyeti komiserler heyeti reisi Dadaş Bünay-zade'nin azal ve ihracından sonra diğer hükümet uzularının da muhakemesine sur edilmiştir. Moskva kendi usaklarını cezalandırmakla, bu suretle Azerbaycan'daki ademî muvafakiyetlerinin mes'uliyetini kendi üzerinden atmağa çalışmaktadır.

Yalnız bu kadar değil, Moskva bu açık mahkemeleri tertip ederek, komiserleri tecziye etmekle Azerbaycan halkına kudret ve satvetini hissettirmek ihtiyacını duymaktadır.

Bu maksatla Azerbaycan teftiş ve kontrol işleri komiseri Bogdanov'un riyasetinde ve Kutilov'un kâatılığı altında teşkil olunmuş „İcra komisyonu“, „Bakinski Raiboci“nin (17-11-1932) yazdığına göre, 14 İkinci Teşrin tarihli iştirahında sihye komiseri Dr. Kadri'nin, komunal iktisadiyatı komiseri Bağrebekofun, inşaat şube müdürü Kadimov'un, Azerbaycan kom. inşaat müdürü Melik Yeğanov'un, ziraat komiserinin, Berde icraresi reisi Mehmedov'un, Kasım-İsmailî nahiyeye icraresi reisi Davudov'un raporlarını dinledikten sonra, mezkûr komiserlere şiddetli tühmet ilan etmeği karara almıştır.

Kararın motivi şudur:

Mezkûr komiserlerin yüzünden Azerbaycan kazalarında inşaat işleri akim kalmış, inşaat tasavvur olunan hastane, heman v. s.-nin inşasına şuru bile edilmemiştir.

Komiserler inşaat için verilmiş tahsisat ve materyalleri lüzumsuz yerlere sarfetmişler imiş.

Azerbaycan Türkinün milli, medeni, iktisadi ve siyasi merkezi değil, „muhtelif milletli, muhtelif dilli konglomerat bir şehirdir“.

Bu fikir bu günkü ve dünkü Ruslarda umumî bir fikirdir. Yarıncı Ruslar da bu arzudan vaz geçmiyorlardır. Sovyetlerin iktisadi coğrafyalara (Klup't un eserlerinde), Yaroslavlski, Petrovski, Kalinin, Çiçerin gibi maruf bolsheviklerin nutuklarında bu iddia, Bakü'nün bir Azerbaycan-Türk şehri olmadığı iddiası açık ve aşkâr beyan edilmektedir.

Bu fikirle yalnız Azerbaycan Türkü razı değildir. Yalnız hak ve adalet, tarih ve hakikat razı değildir.

Od Yurdunun, bu bitmez ve tükenmez servet ve enerji meleketi olan mukaddes ates ölkesinin, asıl ve haklı sahipleri olan Azerbaycan Türkleri, kendi azim ve iradesiyle, hürriyeti, istiklale ve millî hakimiyyetine olan derin ve sarsılmaz merkubiyetiyle, Yermilovların sukutu hayale uğratmaktadır.

Od Yurdu-Azerbaycan, Azerbaycanlıların olmuş, gene de onların olacaktır.

Bakü ise Azerbaycan'ın beyni, kafası, mevcudiyeti ve koparılması, ayrılmayı imkân haricinde olan bir uzvudur.

Bu bizim hayat menbaimiz ve can şişemizdir. Emperyalistler bunu unutmassınlar.

Mirza-Bala

Rusya'da açlık

„Observer“ gazetesinin Moskva muhabirinden aldığı malumata göre Rusya bu vakte kadar götürülmüş bir açık tehlikesi karşısındadır. Azımsız kütüphâ bir zaman bu dereceye varamamıştır. Ameleyle, eskide olduğu gibi, günde iki, memure ise bir girvenke eklemek verilmeğe ise de şekerin miktarı ayda üç girvenkeden birine inmiştir. Et nadir bulunur bir şey olmuş, potates ise vesika ile verilmektedir.

Diğer taraftan „serbest“ piyasalarda fiyatlar o kadar yükselmiş, ki bir sene evvel bu fiyatları insan aklından geçiremezdi. Yağın girvenken 20 rubleye, sabunun parçası 10 rubleye, süttün kabı 4 rubleye ırlamıştır. Seker gibi şeyleri vesikasız elde etmek imkânsızdır. Amelenin ve memurun ayda, orta hesapla, 150 rubla maaş almakta olduklarını da unutmamalıdır.

Enebi müteahhis ve amele hep ihtiyacı içerisindeydir. Moskva gene diğerlerine nisbeten yidir, ayda 4 kilo (evvelde 12 kilo idi) et ala bililer; Moskva haricinde ise bundan da mahrumdur.

Amele kooperati lantalarında, çocuklar ise mekteplerde bir neville yemek yeye bililer; ehalinin diğer kısmı ise tam manasile açlığa mahkûmdur. Bu kısın Ukrayna'da müthiş açlık beklenmektedir.

Açlığın sebebi malumdur. Köylü toprak ekmeğin imtina ediyor. Çünkü onlardan çok alınmış ve kendilerine hiç bir şey verilmemiştir. Müsküm kolhozlarda işleri yoluna koymağa çalışıyorsa da köylünün öldürmüş olduğu hayvanları diriltmek imkân-sızdır.

Halî hazırda hükümet köylere manufatura sevketmeğe çalışıyor, diğer taraftan ameleyle, kendi temin için, bostan yetiştirmeye ve domuz beslemeye icbar etmektedir. Fakat bütün bu tedbirler memleketi şur'atle yaklaşmakta olan açlıktan kurtarmaz. Ona göre en yakın zamanda hükümetin köy siyasetinde yeni ve ciddi değişiklik beklemek icap eder.

İhraçlar başlıyor

Bakü gazetelerinin yazdığına göre Şahor nahiyesi traktor merkezi müdürü Melkumof, „köylü mes'alesinde komünist fırka siyasetini bozduğunu, emek disiplinine riayet etmediğini ve pamuk toplanması işlerinin en kuzgün zamanında muhalefet grupu yaratmağa meşgul olduğu için“ vazifesinden ihraç ve tahfi mes'uliyete alınıyor. („Bakinski Raiboci“, 10-11-1932).

Azerbaycan komünist fırkası merkezi komitesinin emrine itaatın sureti kaç'iyede boyun kaçırdığı için ve timedin olduğu Karadonlu nahiyesinde gatiyine göre Azalarof nam bir komünist fırkadan ihraç olunur. („Komünist“, 6-11-1932).

—

Molla Penah Vâkif

(Dogununun 200-ncü yıl dönümü)

„Her okuyan Molla Penah olmaz!“ Halk sözü

1797 senesinde, hicri 1212, Safer ayı nihayetlerinde, Azerbaycan'ın Karabağ hanlığında, Şuşa'nın Cidur-Düzü mahallinde, tıyleri örtipen bir cinayet oluyordu: Azerbaycan'ın 200 yıl bundan evvel dünyaya gelmiş olan ilahî şairi Molla Penah Vâkif, gene kendisi gibi şair olan oğlu Ali Ağâ ile beraber, Mehmet Bey Cevanşir tarafından katlediliyor.

Kudurgan derbeyliğin kanlı tarihlerinde de en kanlı sahife teşkil eden bu cinayet hakkında, İbrahim Han Cevanşir vezirlerinden olan Mirza Cemal merhumun büyük oğlu Rıza Kulu Bey, tarihî hicri 1282'de Kafkasya Şeyhül-İslâmı Ahund Molla Ahmedî Salyan'ı şu satırları yazmıştır:

— „Herşond Ahund merhum o zâlimlere yalvarıyor, ki beni öldürün, amma bu bineva nakâmı öldürmeyin, görür ki ilaç yoktur; tevakkî ediniz, ki evvel beni öldürün, bari bunun ölmüşü görmeyin. O bi-râhimler bakmayıp, elimi Ali Ağâ'nın, sonrada Ahund merhumu öldürüp, heman yerde öz oğlu ile beraber defnedirler. Böyle, ki şimdi meğun olan yerde günbat vardır. Hemen gece Mehmet Bey Ahundun evini garip edüp avretini (zevcesini) öz evine aparıp alır. . . .“

Vâkif derbeylik devrinde yetmiş ve yarasım, açık halk dilinde ve millî vezinle yazmış şiirlerinden biridir.

Onun dü, sanat, zevk, fikir itibarile, şüphesiz, ki müthim bir mevkiyi vardır. Azerbaycan halkı „Her okuyan Molla Penah olmaz“ demekle ona yüksek, kâmil bir âlim payesi ayrımıştır.

Gerek bu cihetten, gerekse farsî dilin

müthiş tahakküm devri olan 18nci asrda, gayri dini ve sırf millî şairlerle türkçemenin yaşamasına çalışması itibarile, Vâkif ehemmiyet kespeder.

Vâkif'in ölümü bir çok tarihî ve siyasi hadiselerle sıkı surette bağılıdır.

Biz bu kanlı faciaya telakkid eden hadiseler üzerinde durduğumuz zaman, Vâkif'i karşımızda, bütün Kafkasya'nın mukadderatı halolunan bir devirde, Ağâ Mehmet Şah Kacar istilâsına karşı kendi istiklâlini müdafaa eden İbrahim Hannı veziri olarak görüyoruz.

Vâkif'in bir vezir sıfatile Tiflis'i ziyaret ederek Gürcüstan sarayına temasa geldiğine ve İbrahim Hanla Iraklı arasında İran emperyalizmine karşı bir ittifak veyahut teşriki mesai yaratmak istediğine şahit olmaktadır.

Azerbaycan'la Gürcüstan'ın mukadderetleri Sasaneler devrinde olduğu gibi, gene İran despotizmine karşı birleşiyordu.

Biz bu yakınlığı Molla Penah Vâkif'in Tiflis, Gürcüstan ve Iraklı sarayı hakkındaki yazmış olduğu samimi şiirlerinde görüldüğümüz gibi, Ağâ Mehmet Şah Kacar'ın katliamını tasvir eden „Sikeste Sirin“in yakınlığı manzumesinde dahi okumaktayız.

Ağâ Mehmet 33 gün Şuşa kalesini muhasase etmiş, fakat almağa muvafak olmamış, oradan 1795'de Tiflis'e saldırmak, bu güzel ve şirin şehri yer ile yeksan eylemekle Karabağı deruyordu.

Ağâ Mehmet burasını kendi haline bırakarak, Horasan ve Buhara üzerine yürütmüştü.

Ağâ Mehmet Şahın bu baskın ve yagmaları hırsiyânı Gürcüstan'ı, Rusya'nın himayesine sığınmağa sevk ediyordu. Daha 1783'de Kahetiya ve Kartalına Iraklı Iraklı (2nci) Rusya'ya ihlak hakkında bir muahede akletmiştiler. 1796'de Rus ordusu Zubov'un kumandasında Derbent-Bakü-Semaha ve Gençey'i işgal etmişti. Fakat Katerina'dan sonra Rus ordusu Azerbaycan'ın tehliye etmeğe mecbur oldu. 1799'de, Gürcüstan kralı on üçüncü Georgi'nin ricası üzerine Ruslar general Lazare'ın kumandasında Mavera'yı Kafkasya'ya indiler ve bir daha dönmeyiler ve yalnız Kafkasya milletleri için değil, Kafkasya'nın komşularını olan İran ve Türkiye için de ölüm tehlikesi halinde zamanımıza kadar durdular. Ağâ Mehmet Şah Kacar Buhara'da iken Gürcüstan'ın Rusya himayesine geçmek üzere olduğunu öğrenmiş, telaşa Kafkasya'ya avdet eylemiş, ve böyle müthim bir zamanda her şeyden evvel Karabağ'ın ortadan kaldırılmasına karar vermişti.

İbrahim Han Susa'yı terk ederek çekilmiş, Ağâ Mehmet Karabağ'ın merkezinde girmişti. İbrahim Hanla beraber nedüce gidemeyen sair-vezirimiz Vâkif, ölse ile beraber Ağâ Mehmet Şah tarafından, ertesi günü idam edilmek üzere, tevki edilmiştir. Fakat o gece Ağâ Mehmet Şah katliamından önce Vâkif halah olarak, bu „gerişdi devranı“ dostu olan şair Vidadi'ye şiir ile haber veriyordu. Şayani kaçattır, ki bu hadiseden 6 yıl sonra, 1803'de, on üçüncü Georgi'nin karısı Mari general Lazare'ile hencerle öldürmüştü.

Ağâ Mehmet Şahın istilâ ve vahşetleri Gürcüstan'ın hariceten kuvvetli bir himaye aramağa sevketti. Sasaneler zamanında bu hariceten çağrılan hâmi Bizans, Atilla, Hazerler oluyorudu. O zaman da İran ölüm darbesi yemişti. Şimdi Sasaneleri tahtına oturmış olan Kacarlar Gürcüstan'ı, Rusya'ya çağırmağa icbar ediyordu.

Ağâ Mehmet Şahın istilâ ve vahşetleri Gürcüstan'ın hariceten kuvvetli bir himaye aramağa sevketti. Sasaneler zamanında bu hariceten çağrılan hâmi Bizans, Atilla, Hazerler oluyorudu. O zaman da İran ölüm darbesi yemişti. Şimdi Sasaneleri tahtına oturmış olan Kacarlar Gürcüstan'ı, Rusya'ya çağırmağa icbar ediyordu.

yordu. Bu geliş Azerbaycan hanlıklarının hayatına hatime çekmiş ve Dağistan millî mücadelesini de demir bir çember içerisinde boğup öldürmüştü. Bu neden böyle oldu?

Bunun sebebi yalnız Ağâ Mehmet Şah'ın kör siyasetinde aramak doğru değildir. O zaman gerek Gürcüstan, gerekse Azerbaycan siyasi ve idari-askeri bir vahdet teşkil etmiyorlardı.

Gürcüstan, daima ihtilâl halinde olan bir kaç müstakil kâimiyatlar ibaret olduğu gibi, Azerbaycan da müteaddit hanlıklar halinde bulunuyordu.

Bu hanlıklar kendi istiklâl ve hakimiyyetlerini her zaman ve her kese karşı muhafaza eylemişlerdir. Sirvan'ın Safevilerle on senelerle şiren harbi, Seki'nin Nadir'e mukavemeti ve muvafakiyeti, Karabağ'ın Ağâ Mehmet Şaha karşı gösterdiği reşadet, Gence, Bakü, Derbent ve Lenkeran'ın Ruslara karşı muharebelerinin bunun canlı delilleridir.

Fakat bu hanlıklar arasında askeri ve siyasi bir vahdet yoktu. Nadir'in vefatından sonra Seki han Çelebi bir müddet bütün Azerbaycan'a hâkim olmağa muvafak olmuştu. Ondan bir az evvel, Nadir'in vefatı üzerine başlayan anarşi zamanı, Azerbaycan'ın ve Dağistan'ın istilâ eden Şah-seven Ahmet Hana karşı bütün hanlar birleşerek Aksu sahrasında ona bir harp vermiş ve mağlup etmişlerdir.

Siphe yoktur, ki Ağâ Mehmet Şahın zuhuru ve vurdugu darbalar, Azerbaycan hanlıklarını zaif salmış, birleşme ameliyatının imkânine imkân vermemiş, aynı zamanda Rusların kolaylıkla yerleşme ve istilâlarını temin eylesinlerdir.

Bununla beraber hanların kör, cahil ve mağdur derbeylerinden başka bir şey olmadıkları da malumdur. Azerbaycan'ın hanlık devri edebiyatı, hanların bir birleriyle nasil boğuşma müsabakası yapmakta oldukları

Dört bin şikâyet

„Bakinski Raboçi“ gazetesinin 11 ikinci Teşrin tarihli nüshasından aynen tercüme ediyorum:

— „Bir Birinci Teşrin sabahı, erkenden müteakik Zenberğin kapusu vuruldu. Zenberğin karşısında bir postaçı duruyordu.

— Alınız, müstacel telgramdır. Zenberğ, uygulu gözlerini sıldı ve dedi ki:

— Burada bir yanlışlık olacak, ben kimseden telgram beklemiyorum.

Fakat posta memuru adresi birde teklif etti, telgramı bırakarak gitti.

Telgram Nahçevandan idi ve bu sözləri ihtiva ediyordu:

— „Benzin olmaksızın dört gündür traktorlar işsiz duruyor. Ekin işlerini bozulacağı muhtemeldir. Tedbir alın. Lunin.“

İhtiyar Zenberğ çayını içtikten sonra telgramı „Bakinski Raboçi“ idarehanesine getirdi ve teslim ederken, dedi, ki:

— Bunu sahibine veriniz. Traktor yüzünden başma bir şey gelmesin. . .

Maknara fabrikası işçilerinden Nina Vasilyevna anesinden posta ile bir paket alıyor . . . Paket fakat içinçinden palto yerine ne cıksa bezenirsiniz? . . . Taş! İşçilerden Kozlyakof'un posta ile gönderilmiş yüz rublesi kaybolmuştur. (Şunuda kaydedelim, ki geçen yıl Bakü'da Göçmüşler günü bir mektup Tahran'a gitmiş ve yüz dört-beş ay bütün İrân'ı dolandıktan sonra, üzerinde, „Adres yerini ne şud“ kayıtlı Bakü'ye dönmüştür).

Onunca postahane karşısında güneş dogmadan zigzak halinde uzun bir sıra var. Bunlar posta ve telgram içinçinden şikâyetname vermeye ve kaybolan para ve eşyalarını istemeye gelmiş olanlardır.

Bu şikâyetler irtibat vasıtalarının ne halde olduğuna bir ölüdür. Yalnız Birinci Teşrinin 10 den 28-ne kadar onuncu şubeyle verilmiş şikâyetlerin sayısı 599dur. Ve hepse de para, havale ve eşyalarını kaybolduğuna dairdir.

Fakat şikâyetler bunlarla bitmiyor. Yılın başından Birinci Teşrinin birine kadar Bakü posta merkezine 4000 (dört bin) şikâyet verilmiştir.

Şikâyetler Birinci Teşrinde daha aktarmak devam etmiştir. Kaydettiğimiz gibi yalnız onuncu şube on sekiz gün zarfında 599 şikâyet gelmiştir.

Felaket şikâyetlerin çoğlundu da değildir. Asıl felaket bu şikâyetlerin mukadderatındadır.

Şikâyetler başka şehirlerin posta şubelerine gönderilir. Ayklar, yıllar geçiyor, bir haber, bir netice yok.

Şikâyetlerin çokluğu Bakü irtibat arşivine gönderiliyor. Büyük, geniş bir oda, ordanın ortasında, tam yerde, arşivin evrakı peşirani bir halde dağılmış.

Arşiv müdürü Belousov diyor, ki: — Bakınız, bende 600 şikâyet var. Her

ile doludur. Bir maddet Karabağ, Gence, Karabağ Şeki'ye karşı yağma ve başkını ittifakı yaparak Gürcüstan'ı de kendilerine ortak davet ediyorlardı.

Bir zaman olur, ki Seki han silâlesine mensup diğer bir Lezzizli davet ederek, Seki ile Sirvan'ın mezaristanı çeviriyorlar. Ve bu „han-ı han oymu“ devam ederken, aşağıdan Aga Mehmet Şah, yukarıdan Rusya'nın dışişleri kâfirde-kâfirde milli vücuduma göz dikmeğe bашlyorlardı.

Karabağ hem siyasetini tayin ediyordu: Gürcüstan'la beraber, Aga Mehmed'e karşı. Bakü-Gence-Sirvan ise Rus tehlikesini daha çok kuvvete hissediyorlar.

Karabağ İrân'a mukavemet ettiği gibi, Gence de ondan 7-8 sene sonra aynı intalı Rusya'ya karşı mukavemet ediyordu.

Aga Mehmet Şah Şuşa'da katledildiği gibi, Gence'yi kilcatın geçiren general Sisyanof ta Bakü'da öldürüldü.

Halkuku bu zaman Karabağ Ruslara mukavemeti teslim olmuştu. Nasıl ki Gence ve Sirvan da, Aga Mehmet Şaha mukavemet göstermeden, tahkiyet ediyorlardı. Siyasi bir vahdet yoktu; çabuk milli vahdet mevcut değildi.

Milli vahdet mevcut olsaydı, Karabağ Aga Mehmet Şaha kırtlak kırtlağa gelmiş olduğu zaman, Gence, Seki, Sirvan, Bakü ve Derbent sevdici kalıymacaktı. Ve Ruslar Gence'yi yerle yoksan etmekle iken, Karabağ, Seki ve Sirvan Sisyanof'a teslim bayrağı acıyacaktı.

Esaen milli vahdet mevcut olsaydı, bütün Kafkasya Aga Mehmet Şaha karşı muvafakiyetle dura bilirdi; ve Rusya'ya, Kafkasya silâlesini imneğe imkân hasil olıymacaktı.

Gence'nin zaftından 8 sene sonra Rusya Napoleon tarafından istila edilmişti. Lenkeran Ruslar tarafından işgal olduğunda anda fransız ordusu Moskva'da bulunuyordu.

Milli, siyasi, askeri ve devle-

Petrol istihsalı

Petrol istihsalının günden güne düşmekte olduğunu her gün Bakü ve Tiflis gazeteleri yazmaktadırlar. Azerbaycan petrol ocaklarından istihsalın günden güne ne sür'atle düşmekte olduğunu geçen nüshalarımızdaki istatistik rakamlarından anlamak mümkündür.

Birinci Teşrinin 15'inden itibaren Bakü'dan Saruhana petrol nahiyesine merbut KaraÇukur kuyularından tabii surette petrol çıkırılmaya başlanmakla istihsal 6%den 70%-75%'e yükselmiştir. Bütün petrol ocaklarında Birinci Teşrin zarfında 969.538 ton petrol hasil olmuştur. Bu miktar programın 75.4%'e nisbetini teşkil etmekte imiş. Bu suretle Azerbaycan petrol sanayi aylık planın 24.6%'e nisbetini borçlu olarak kaçırmış.

Kara-Çukur'un fevkalâde ve beklenmeyen istihsalı olmasaydı, bu boşluk 40% radelelerinde olacaktı. Eylülde bu boşluk 35%'den fazla idi. Ağustos istihsal edilmiş olan 1.009.586 ton programın 71% nisbetini teşkil ettiğinden boşluk 29% nisbetindedir.

Ağustosun sonuna kadar, 8 ay zarfında Azerbaycan petrol sanayi programı 1.223.000 ton açıkla imkân etmiştir. Eylül ve Birinci Teşrin aylarında sür'at artarak ve 1.223.000 ton borç daha ödenecektir. Halkuku Eylül ve Birinci Teşrin ayları kendi programlarını bile, orta hesapla 30%-35% noksanla imkâl edebildiler. Bu suretle 8 ayın borcu üzerinde 9nci ve 10ncü ayların 30%-35% noksanları da ilave olundu.

Birinci Teşrin zarfında en ileride giden Pir-Allah adası, en geride giden de KaraÇukur olmuştur.

Kara-Çukur tabii işkâyetlere bakılmıyarak, programın 52% nisbetinde imkâl edebilmiştir.

Pir-Allahı adasının 49.105ton petrolu aylık programının 75.5% nisbetidir. Diğer nahiyeler 72%, 71% ve 60.5%'den ileri gidebilmislerdir.

gün ancak beş şikâyete baka biliyoruz. Günde beş . . . tam 120 gün ister, hele arkanı olmasaydı. . .

Saygılı okuyucuyu çok yormuyayım, diye, hoşbeşik gazetesinin diğer yazısını almıyorum. Sovyetlerde posta, telegraf, irtibat, emniyet hakkında bir fikir edinebilmek için buda kafîdir.

Dokuz ayda dört bir şikâyet! Para, esya, havale kaybolduğuna dair; „kayıp“ kelimesi yerinde ise. . .

Paketin içinçinden palto yerine taş çıktuktan sonra buna nasil „kayıb“ diyebiliriz, bilmiyoruz.

Herkes bilir ki bu işin asıl adı „çalındı“dır.

Daha doğrusu „sosyalize“ edilidir. Madem, parasını seven varsa Sovyet postasına inanamış. Çünkü oraya teslim edilmiş esya, mal ve para „sosyalize“ edilior. Orası hırsızlar yuvasıdır. V. Nuh-oglu

ti bir vahdetin ademî mevcudiyeti Azerbaycan hanlıklarını başlı başına hareketle sevk etmiş ve bu misâlet vaziyetleri istihsalını imkânsız kılmıştı.

Halkuku Azerbaycan hanlıkları beynelmil bir ada ve şöhrate malik, bütün yayı ve orta şarki asarlarla türten kocca emperatorlukların enkazı üzerinde kurulmuş. Elhanilerle, Ak-Koyunlularla, Sasavilerle onları ayıran zaman çok uzak değildi. Fakat derebeylik onların tarihi teberülerinden ders alamamıştı.

Aga Mehmet Şah Kacar'ın istilâ ve darbaları olmasaydı, hanlıkların Seki-Sirvan hegemonisi altında birleşeceklerine söz yoktu. Tarihin seyri onu gösteriyordu. Aynı zamanda hanlıkların iktisadî vahdeti kuvvetleniyordu.

Sabran'dan Semaha, Berde, Tebriz'e kadar beynelmil bir ticaret yolu uzanıyordu. Şehirler arasında ticaret artıyordu.

Semaha, Berde, Tebriz, Gence, Bakü birer ticaret ve sanayi merkezi idiler.

Ziraat bütün muhtelif aksamlı yükselmeğe yüz tutmuştu.

Suvarma ve kanalizasyon teknikası son derece terakkî etmekte idi.

Hazer, Kür, Aras nehirleri Sirvan, Mil, Muğan çölleri Azerbaycan hanlıklarında yaşayan halkları tabii surette birleştiren ve bir emniyet haline getiren kolay vasıtaları idi.

Bu vahdet hanlıklarını netice itibarile yaklaşıma ve birleşmeye mecbur edecekti. Hanlıklar arasında edebi ve harsî bir münasebet dahi mevcut idi. Karabağ, Sirvan, Seki gibi hanlıklarla ve saraylarda bir çok Türk şairleri himaye görüyorlardı. Vakıf ile bir asrda yaşamış olan Seki hanı Mehmet Hüseyin Han Mustafa bir şair idi. Vakıf ile Mustak arasında edebi muhabbereler cereyan ederdi.

Karabağ'da bu hars ve edebiyat birliğini Molla Penah Vakıf temsil etmekte idi. Kazak'ta bu birliğin müessesili şair

Sovyetler'de vaz'iyet

(„Deyli Telegraf“ın mühim neşriyatı)

„Deyli Telegraf“ gazetesinin idare azasından Martin Mur bu günlerde Rusya'ya doluşarak dönmüş, Rusya'da görüldüklerini kendi gazetesinde, bir seri makaleler halinde neşre başlamıştır.

Martin Mur birinci makalesinde diyor ki: „Sovyet Rusya'ya çok müzzim günıştim. Ben on beş yıl böyle muazzam bir devlet içerisinde bulunmuş muvafak olan hoşbeşik rejiminin bu kadar fena olacağını tasavvur etmiyordum. Her şeyden evvel ben orada planlı iktisadiyatın kapitalizmin usulunda daha iyi olduğunu öğrenmeğe çalıştım. Sovyet hükümeti istediğini yerleri doluşmana müsaade etmişti. Seyahatıma mani olan ancak Sovyet demir yollarının bozukluğu idi. Rusçayı bildiğim için Sovyetler dahilinde 8.000 kilometre mesafe kat'ettim. Ben Asya'nın büyük sahralarında, Magnitogorsk civarında demir eriden büyük imalathaneleri ziyaret etmeğe muvafak olan ilk İngilizim. Bu seyahatım esasen imale, köylü ve sanayi müesseseleri müddirleriyle konuşuyordum.“

İngiliz muharriri intibalarını şöyle hülâse etmektedir:

— „Beş yıllık planın sür'atle tatbiki esasında akla gelmeyen yanlışlıklar başlamıştır. Büyük sanayi müesseselerinin yalnız bir kaç tanesi planca tayin edilmiş müddette hazırlanmış ve bunlarında ancak bir kaç planda tasavvur olunmuş miktarda istihsal vere biliyor.“

Sovyet Rusya'da imal edilen makine ve entia o kadar berbatır ki garbi Avrupa fabrikalarından hiç biri o malları piyasaya bırakmazdı. Bu bir hakikattir. Öyle bir hakikat ki güttüğün her yerde insanı işsiz ediyor. Vatandaşların hadsiz iztiraplarından ve hesapsız servetin sarfından sonra Sovyet Rusya, belki, bir çok beş seneleş geçtikten sonra, beş yıllık planın mahsulunu ala bilecektir. Sanayinin kurulması için Rus milleti son derece ve insafsızca düşmüş ve kuvvetini kaybetmiştir. Bu insafsızlık ve merhametsizlik neticesinde halk en zarurî ihtiyacını tatminden aciz bir halde, yarı aç bir hayat sürmektedir.“

Sovyet Rusya'nın planlı iktisadiyatında ilk büyük tasavvur akim kaldı. Beş yıllık plan noksan ve ademî muvafakiyetlerle doludur.

Demir yolunu ıslahtaki feci hezimet ve lüzum kadar demir, çelik ve kömür hazırlamak için akamete uğramas, istihsalın diğer sahalerdeki muvafakiyetlerini de ortadan kaldırıyordu.

Fakat diğer muvafakiyetsizliklerin en mühimmi ehaliyi yiyecek ve giyecek cihetinden temin edememektir.

Amelemin maası orta hesapla 1928 senesindekinin üçte birini teşkil eder. Halkuku beş yıllık plan müteşebbisleri bu sene 27.7%' artıracaklarını söylemişlerdi. Bu, halta onda yedi nisbetine kadar gösterilmiş olan rakam, şimdi ne kadar trajikomik geliyor.“

Martin Mur'un ikinci makalesi „Kışta çelik bekleniyor“ başlığını taşımaktadır.

Çenupatan gelen ve Azerbaycan'ı İrân-fars deşpozitimize bağlamak isteyen dalğa, hanlıklar arasında tabii yaklaşıma ve birleşme ihtiyacını hoşnutlukla ilave, Rusya'nın Maveraay Kafkasya'ya inmesine de sebep teşkil etti. Hanlıklar Rusya'ya karşı birleşemediler. Rusya'ya karşı olan mukavemet, çok kanlı ve çok şiddetli olmalık beraber, müttehit bir cephe halinde olmadı.

Yalnız birbirlerle değil, vaktile Gürcüstan'la da birleşemediler. Halkuku Vakıf her iki birleşmeyi temsil eden bir şahsiyet idi.

O, hanlıklar arasında devam eden kanlı rekabete kurban gitti.

Aga Mehmet Şahın katlinden sonra Karabağ'da İbrahim Hann tahtına oturan Mehralı Bey oğlu Mehmet Bey, rakibi İbrahim Hann bütün istidatlarını yitirmişti. İbrahim için büyük Vakıf'ı, almış beş yaşında olan bir ihtiyar, ortadan kaldırılmağa teşebbüs etti. Vakıf öldü. Fakat onu kimsen unutmadı. Onun adı dillerden dillere, elerden ellere yayıldı.

Halk onu kendi kalbinde muhabbetten bir abide dikti ve üzerinde şu sözləri yazdı: „Her okuyan Molla Penah olamaz!“

Evêt, her okuyan Molla Penah olmaz ve olamaz!

Daha on sekizinci asrda, derebeyliğin kudurgun devrinde, harici ve dahili tehlikeler zamanında Azerbaycan'ın yaşamakta olduğu dinî-îmmet çalırında o, halkın milli Türk arasında ayrılmıştı.

O, bütün aşkıni, zevkini, duygularını halkın konuştuğu, anladığı dilde, halkın milli veznile, öz sazında çaldı, terennüm etti. O, yabancu kuvvetin manevi istilâsına karşı götüş verdi, mücadele etti ve muasir milliyet hareketimizin temellerini hakramancasına yaptı.

Vakıf, yabancılık maddi ve siyasi istime gösterdi.

Vakıf, yabancılık maddi ve siyasi istime gösterdi.

Vakıf, yabancılık maddi ve siyasi istime gösterdi.

Bu makalede Sovyet Rusya'da hayatı tasvir ederek diyor ki:

— „Komünist fırcasının 15 yıllık hakimiyetinden sonra yegane hakikat ehaliyi yiyecek bulamamıştır. Halkuku Rusya bütün dünyayı doyurdu. Çok dikatli tetkik ve müşahededen sonra bu acıklı neticeye geldim. Ki Sovyet devletinde rahat temin edilmeden evvel açık çok şiddetlenecektir. Bu kırs 1921 senesinde bu vakta kadar görülmemiş bir açık felaketi vaktü bulacaktır. Rusya'da en zarurî yiyeceğe ihtiyac hissetmiyen bir köşe bile bulunmuyorktu. Birinci kar yağdıkten sonra Şimali Kafkasya'da, Ukrayna'da, Edil nehrinin sol sahillerinde, bilhassa bir zaman çok zeñin olan Alman cumhuriyetinde ve nihayet garbi Sibirya'da açık bütün şiddetle hüküm olacaktı. Bütün bu yerler Sovyetlerin en münbit kırsımlarıdır. Şimali Kafkasya'nın münbitliği darbi mesele haline gelmiştir. Halkuku burada simdiden açık ve kütlik başlamıştır.“

Muharrir Birinci Teşrinde bağlar, bostanları daha dolu iken, ehaliinin Kuban'da mısırla yaşadıklarını görmüştür. Martin Mur buralarda, kolhozlarda buğday ve ekmeğin namına hiç bir şey bulunmadığını köylülerden naklen anlatmaktadır.

Bu hal, vaktile buğday mahsulü ile maruf diğer nahiyelerde daha aynı ilke hüküm sürüyor.

Martin Mur Leningrat'ta bir kooperatife Lenin'in büstünden başka bir şey görmemiştir. Moskva'daki bir kooperatifi sattığını malları yalnız bir kaç kap baldan ibaret imiş. Birinci derece lokantalarda bile yağ, şeker ve kahve bulunmuyor. Yemekler ise İngilizlerin amele lokantalardakilerden iyî değildir.

Harkof'ta iki amele, amelinin iki sene den beri görmediğini, bir aydan ziyade iki şeker alamadıklarını söylemişlerdir. Piyasada fiyatlar her gün birer beş-on, on beş, hatta bire yüz fırlanmakta devam ediyor.

Muharrir içinçüce makalesini beş yıllık planı harsletmektedir:

— „Birinci Kânunun 3'ünde birinci beş yıllık planın müddeti hitam buluyor. Geçen makalelerimizde bu planın Sovyetler ehaliinin ne feci vaziyete soktuğunu tasvir etmiştim. İnsan faktörleri bir kenare bırakalım, bakaalım bu plan ne nisbette imkâl edilebilmiştir.“

Bu süale cevap vermeden iki faktoru kaydedilmemiş: evvelâ; plan tatbik edilirken kısılmıştır; saniiyen — son yıllarda ilk seneye nisbeten plan genişlendirilmiştir.

Plan 1928 senesi Birinci Teşrinde başlamış, 1933-ün Birinci Teşrinde bitmesi icap ederdi. İlk sene bir az muvafakiyet elde edildiği için „beş yıllık dört yılda“ projesi meydana atıldı. Şimdi dört yıl üç ay geçtikten sonra planın müddeti hitam buluyor.

Planlı istihsal faktörü olmak itibarile beş yıllık plan muvafak olamamıştır.

Bunu kat'î ve açık olarak kaydedilmek (Lütfen sahifeyi çeviriniz)

Veziir bulunuşu hanlığin hürriyet ve istiklalini müdafaa etmek için müttefikler aradı. Aynı dertte, aynı tehlike altında olan komşunun tayininde bir isabet gösterdi.

Daha bir buçuk asır evvel Vakıf'ın Tiflis'e yapmak istediği ittifak edilesi 1919 de Milli Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Gürcüstan arasında tahakkuk etmiş, simdi ise asri ve medeni prensipler üzerine kurulu bir konfederasyon misakı mahiyetini almıştır.

Kafkasya milletleri bu konfederasyon bayrağı altında Rus istilâsına karşı birleşmiş bulunuyorlar. Vakıf'ın idesi tahakkuk ediyor. Müsterek düşmana karşı müsterek cephe teşekkül etmiştir.

Aynı zamanda cenup komşuları da bir buçuk asır evvel yapılan hatınamı acısını Kafkasya milletleri kadar tatmış olduklarından, Kafkasya birliğinin onları da Rus tehlike ve müdahalesinden kurtaracağına kanlı olmuşlardır.

Milli istiklale güdünen bu mes'ut netice gene Vakıf'ın müdafaa ve himaye ettiği milli hars, milli dil ve edebiyat sayesinde hüsule gelmiştir. O milli hars, ki 19ncü asrda def adimlerle inkisaf etmiş, 20ncü asrda, 18nci asır hanlıklarının enkazı üzerinde, yekvücut bir Azerbaycan milleti doğurmuştur. Onda milli gurur, milli benlik, milli şuur, istiklal ve hakimiyet fikri ve bu müsterek milli menfaattan doğan milli harsî bir siyaset, dostlarla, komşularla, kardeşlerle sıkı bir teşriki mesai, tesanüt ve birlik siyaseti meydana getirmiştir.

Vakıf büyüktür.

Onun büyüklüğü karşısında buğünün, yarının ve daha yarınların nesilleri hürmetle eğilmelidir.

Onun sadakate sarılmış olduğu fikirlerine aynı hararetle sarılmalarıdır.

Çünkü o prensipler yaşamak ve kurtarmak yolunu aydınlatan dilek yıldızlarıdır.

M. B. Mehmet-zade

Pamuk toplanişı

Bu sene son bahara kadar Azerbaycan tarlalarından 145.300 ton pamuk toplanacak icap etmekte idi. Meyvemin gelişmiş olduğuna bakılmayarak, pamuk toplanamamıştır. Petrol, erzak ve ziraat cephesinde olduğu gibi pamuk cephesinde de hezimet vardır. Gündelik program, yüzde 50 nisbetinde olsun, ikmal edilemiyor. Bakü'da çıkan „Komünist” gazetesinin 22 Teşrinî evvelden 3 Teşrinî saniye kadar olan ushahlarını hülase ederek, muvafakiyetini süratini tayin ede bilirsiniz:

Teşrinî evvelin 22ne kadar 41.557 ton toplanmıştır, ki yıllık plann yüzde 35,5 nişbetini teşkil eder. Aynı günde yevmi plannın 19,7% nişbeti toplanmıştır. 24.25 2nde gündelik plannın 21% nişbeti, 21.25 ve 26nde gündelik plannın 41% nişbeti, 27nde gündelik plannın 41,9% nişbeti, 28nde —43%, 29nde —43%, 2 Teşrinî sanide gündelik plannın 49% nişbeti ikmal edilmiştir.

Teşrinî evvelin 22nde plannın 30,3% nişbetinde, 23nde 79% nişbetinde, son gün ise 51% nişbetinde ikmal edilmiştir. On gün içerisinde toplanmış icap eden pamuğun orta hesapla 65%—70% nişbeti tarlalarda kalmış demektir. Teşrinî sani yılının 22ne Cebrail kazasına toplanacak gündelik pamuğun 83% nişbetini, Salyan — 69%, Bayramlı — 67,3%, Samuh — 40,9%, Berde — 41,1%, Göyçay — 42,3% Ağdaş — 43,7%, İsmaili — 49,8%, Tavus — 51,3%, Karadonlu — 58%, Ağdam — 63,4%, Zengilan — 28,8%, Kazak — 30,4%, Şeki — 31%, Nahçıvan — 32,7%, Azyzevof kolhoz — 36,1%, Stalin kolhoz — 32%, Kara-Gala kolhoz — 29,9% nişbetinde gündelik program ikmal ede bilmişlerdir.

İzmir.

Plannın başlıca prensipi istihsalın ve iktisadi hayatın bir inanz ve ahenkî tam haline inkişafını temin idi. Fakat dört sene zarfında Sovyet sanayinin tarzi inkişafı intizam ve ahenkten başka her şey benzer. Bir cephe muvafakiyete mukabil diğerinde tam hezimet var. En mühümü ise hezimet ve ademî muvafakiyeti plannın tabikî temin edecek cephelelerde yapı oluyordu.

Mali mes'eleye geldikte, kısaca diye biliriz, ki Sovyet hükümeti sanayiye tasavvur ettiğinden iki defa fazla para komuştur. Buna mukabil sanayinin umumi istihsalı ne inki iki defa artmıştı, belki daha fazla azalmıştır.

İptidada sanayinin 13.500 mil. ruble tahsis edilmiştir. Buna mukabil 103.753 mil ruble istihsal bekleniyordu. Halbuki 27.000 mil. ruble kovuldu, istihsal ise 89.000 mil. ruble oldu. Plannın muvafakiyeti bunlardır.

Urul'da yeni sanayi tesis edilmiştir, ke-reste istihsalı, petrol ve traktor imalı. Ademî muvafakiyeti:

Kömür sanayinde, demir ve çelik sanayinde, demir yolu ve sair nakliye inşaatında, emeğin istihsal kıymetinde, istihsal kıymetinin piyasa fiyatından yüksek olmasında tam bir ademî muvafakiyeti vardır.

Diğer taraftan muvafak olan petrol sanayinde son zamanlar gerileme başlamıştır. Plana göre günde 75.000 ton hasılat lazım gelirken, son aylar günde 55.000 ton hasıl olmaktadır. Kereste cephesinde de hezimet ve sukut başlamıştır. Bunun da sebebi maasların almayan amelinin külliye tirara başlanmasıdır.

Bir ay evvel Sovyet imalathaneleri 100.000 traktor braksmlarıdır, ki hariceten alınmaları beraber 150.000 yapar. Fakat aleyhatta bu kadar traktor yoktur. Sebabi de makinelerin fazla materyaldan imal edildiği için çok çapuk bozulması ve kırılmasıdır. Kömür Birinci Teşrinide 250.000 ton mu kabulüne 160.000 ton hasıl olmuştur. Çelik istihsalını 11.000.000 ton da olmuş, demir istihsalını açığı 22.000.000 tondur. Bu açıkların diğer sahelere nasıl tesir yapacağını söylemeye lüzum yoktur.”

Martin Mur ziraata nakli kelim ederek diyor ki:

— „Sanayi plannı noksan, hata ve açıklarla doludur. Sanayinin bir kısmında bir muvafakiyete yarsa da, diğerinde ademî muvafakiyete çoktağı. Sınırdi bölgelelere hatilerini kabul ettirmek koludur. Onların kendilerini de viz'yetin vehametini takdir ediyorlar.

25 milyon köylü ailesi zorla komünallere doldurulmuştur. Bu köylülerin ruhunu anlamak için ruhiyati olmağa ihtiyaç yoktur. Sovyet gazeteleri kolhozlardaki sabotajdan daima bahsetmektedirler. Köylü kolhoz emvalini birlektiren imha ediyor, çalıyor, bozuyor. Köylülerde tam bir alakasızlık vardır. Vaktile kendisinin olan top-rağa hiç bir entresi kalmamıştır.”

İngiliz muhariri kollektivizdeki ademî muvafakiyetini sebebleri ve traktorların hiç bir işe yarayacak halde bozuk ve berbat olduklarını tasvir ettikten sonra şöyle diyor ki:

— „Kolhozlara doldurulmuş köylüler devlet in erzak toplama siyasetinden de memnun değildir. Daha mahsul belli olma-

Azerbaycan'da matbuat

Sovyet Azerbaycan'da kaç gazete ve mecmua çıkıyor? — Gazeteler kaç dilde basılıyor? — Türkçe, rusca, ermenice, talışca, lezğice, tatarca, kürtce, almanca ve ilh. . . — Matbuatın mahiyet ve kıymeti. — İstilâden evvelki matbuat ilhî mukayese.

„Komünist” gazetesi 6 İkinci Teşrinî tarihli nüshasında Azerbaycan matbuatının dünkü ve bu günkü vaziyetine büyük bir yer ayırmıştır.

Gazetenin verdiği malumata göre 1931 senesi nihayetlerine doğru bütün Azerbaycan'da 8 merkezde, 2 vilayet, 18 nahiyeye, 13 fabrika gazeteleri, 15 de mecmua intişar ediyordu.

Hali hazırda 10 merkezde, 39 nahiyeye, 5 sovhoz, 35 fabrika gazetesi vardır. Merkezdeki 10 gazetenin türkçe olanı üçten fazla değildir. („Komünist”, „Yeni Yol”, „Geçmiş İşi” . . .) Bakü haricinde ise çıkan gazetelerin 24-ü türkçe, 3-ü rusca, 4-ü ermenice, 3-ü talışca, biri lezğice, biri tatarca, biri kürtce, biri de almanca'dır.

Gazete bildiriyor, ki gelecek yılta Berde, Ağdam, Şuşa, Ağdaş, Hızı, Deveçi, Zengilan nahiyelerinde 50-ye kadar sovhoz ve kolhoz gazeteleri çıkarılacaktır.

Bu sene Gençce'de çıkan „Zerbe” gazetesini gündelik, Seki'deki „Seki fahlesi” gümüşür çıkmağa başlayacaktır.

„Komünist” in fikrine „bunlar kurulu bir ed ve boş bir resmîyet için değildir.”

Bu sözle „Komünist” en hasta yeri göstermiştir. Evet, „kurulu bir ed ve boş resmîyet” . . . Başka bir şey değildir. Boş gürlülü ve propaganda. Böyle olmasaydı medeni ve ilmi hiç bir kıymeti hâlik olmayan ve en iptidai bir şekilde, herbat bir halde, komünist fırkasının kararalile, kolektivizinin muvafakiyetleri ve cihan inkılâbının sür'atle ilerlemekte olduğu halında yalan ve uydurma yazılarla dolu olan bu avuç hacminde ilan listeleri matbuat sırasına salınmazdı.

Azerbaycan Sovyet hükümetinin ve Azerbaycan komünist fırkası merkezi ve Bakü komitesinin, merkezi icraiye komitesinin Bakü şurasının birleşerek müştereken çıkarmakta oldukları resmî gündelik gazeteleri „Komünist” in hali ve tavri, oteklere hakkında bir fikir verecek kadar vazihdir. Gazeteden başka her şey benzenen bu ve rakiparede dünyada olup biten ilmi, siyasi, medeni hadiselerden bir satır da bahamazmız. Haftanın çok gününü iki sahil halinde çizmek ve emirlerle resmî tebliğattan ve „Pravda”nın baş makalelerini tercüme melerinden ibaret bu gazetesinin dili ise berbatdır. Bu ne saf edebi Azeri türkesidir, ne halk dilidir, ne osmanlıca'dır, ne cığatayca . . . Anlaşılmaz bir dildir. Sovyet, komünist türkesidir.

İstihlalhar Abdül Hamid devrinin osmanlı istihsalatın, cinayeti ceza meccellesinin medeni mahsusatı şeklinde, bunları üzerine obzor, rayon, kolhoz, sovhoz, peçat, nazar, obraz, çerçer . . . ilave edilerek, çarlığın hatırası muhafaza ediliyor.

Mancurya islamlarının muracaatı

Geçen Ağustos ayında Mancurya'nın Harbin şehrinde baş veren felaketten binlerce Türk ve İslam kardeşimizin evlerini, yurtlarını mal ve mülklerini kaybederek ve perişan kalmışlardır. Uzak-Sark'ta yaşayan bu kan, dil ve din kardeşlerimiz zarar toplanmak maksadile Harbin'de „Müşlüman Mancur ve Türk-Tatarların mütehlî taavun komitesi” namile bir cemiyet yaparık bütün İslam ve Türk âlemine muracaat ediyorlar.

Kardeşlerimiz Sungariya nehrinin taşması neticesinde yüz veren müthiş ve nihayetsiz felaketlerin büyüklüğünü ve doğrudur açık, hastalık ve tahribatı etrafı ile tasvir ettikten sonra ilave ediyorlar ki:

— „Harbin'in mütehlî din ve milletlere mensup olan ehali içinde bu görüleni affetken en çok zarar müşümanlara geldi. Çünkü müşümanların yaşamakta oldukları rihim ve Fodeden gibi mahaller temenile su altında kaldı. Rihimde çeyrek arş müddet har nahiyyeye ve kolhoza vermeğe mecbur olduğı mahsulun miktarı haber veriliyor. Çok zaman mahsul devletin talep ettiğinden de oluyordu. Böyle zamanlarda köylünün mukadderatı Sovyet hükümetinin mezdür nahiyyedeki mümessilinin işi anlamasından aslı kalyor. Mahelli devlet memseleri ne kıymete olursa olsun, erzak toplama isterse, köylü aç kalıyor. Eger mahelli mümessilde akli selim üstün gelecek velli-erzaki plandan az toplarsa — şehrilerde kıtlık başlıyor . . .

Devletin veğâne imidi sovhozlara kalmıştır. Halbuki sovhozların istihsalı kolhozlardan daha azdır. Bir çok sovhozların lağvına karar verilmiştir.”

İstanbul'dan çıkarılan cenebi istihlal ve kelimeler Bakü'da kendisine sıcak bir himaye bulmaktadır.

„Komünist” gazetesi istilâden evvelki matbuatı da unutmamıştır.

Onun verdiği malumata göre Azerbaycan sovyetleşinceye kadar Bakü'da iki gazete çıkıyordu. Onlardan biri haftalık, diğeri de „Müsavat hükümetinin olitsiyozu — bulvar verakası” idi.”

Ve bu „bulvarca” lisanında ve bolşevikce yalandan sonra halk hakikati söylemiş ve onları matbuatımız hakkında tenvir etmiş olduğuna kanî bir memnuniyet hissedebiliriz.

İstilâden evvel Bakü'da şu gazeteler ve mecmualer çıkıyordu: 1. „Azerbaycan” 2. „İstiklal”, 3. „Basiret”, 4. „Halk”, 5. „El”, 6. „Doğru yol”, 7. „İttihat”, 8. „Azerbaycan tükarası”, 9. „Yoldaş”, 10. „Sadayî İran”, 11. „Kurtuluş mecmuası”, 12. „Kurtuluş yolu”, 13. „Zahmet hayatı” (mecm.), 14. „Medeniyet” (mecm.), 15. „Evralı nefise” (mecm.), 16. „Mektep” (mecm.), 17. „Seypur” (mezah mecmuası), 18. „Halk sözü” (gazete), 19. „Zenbur” (mezah mecmuası), 20. „Hükümet ihbarı” (resmî gazete).

Bunlardan başka Ermeni, Rus, Yahudi, Alman v. s. milletlere mahsus matbuat vardır.

İstiklal devri gazetelerle istilâ devri gazeteleri arasında bariz fark birincilerin hürriyet ve demokrasi mahsulü, ikincilerin ise istilâ ve istipdat merhüvîci olmalarıdır.

„Azerbaycan” gazetesi hükümetin himni resmî organı idi. „İstiklal”, „Müsavat” halk fırkasının, „Halk”-ihlallıca sosyalistlerin, „El”-ahır fırkasının, „Doğru yol”-sosyal-demokrat fırkasının, „İttihat”-İslamcılarının, „Azerbaycan tükarası” ve „Yoldaş”-komünistlerin, „Basiret”-bitaraf terakkî perver miliyetçi münvevverlerin, „Sadayî İran”-İran demokrat fırkasının naşiri eltkârı idi.

Bu suretle İstiklal Devri tam bir hürriyet ve serbesti içinde yaşayıp, bütün içtimai-siyasi cereyanları temsil ediyordu.

Sovyet devri ise hürriyetin boğulduğu, istipdat, terror ve istilâ devridir. Bu devir azgırları, dilleri kapatmıştır, sesleri boğmuştur. Bundan ilave Sovyet devri matbuatı gayri millidir. Hatta millet, miliyet, vatan ve istiklal düşmanidir.

Sovyet devri matbuatı istilâ kuvvetinin ihbarnamelelerini, emirnamelelerinden başka bir şey değildir.

Sovyet gazeteleri Azerbaycan'da kendi başlarına bir, bir şey yazmamaktadır, her şey Moskva gazetelerinden, Rus hakimiyeti aleynide olmuştur bir şekilde, tercüme edeleciler.

Fark bu kadardır.

Varşova'dan mektup

S. Vispyanski'nin yıl dönümü

Son asır Leh edebiyatında kendi kıymet ve ehemmiyeti itibarile mümtaz bir yer tutan milliyetperver bir şair vardır: Stanislav Vispyanski . . .

Bir müddet evvel bu büyük Leh şairinin vefatının 25nci yıl dönümü münasebetile Lehistanın edebiyat, fikir ve sanat mütespilleri bu tarihî günü hatırlamakla büyük bir kadirşinaslık gösterdiler.

Yevmi gazeteler de dahil olmak üzere, bilhüman Lehistan matbuatı bu günü çok saygılı hatırlamış ve önem saire çok kıymetli yazılar tahsis etmişlerdir. Yalnız bu kadar değil, tabiişer bütün külliyyatın yeniden tap ve bir çok mütehlilleri saire dar yazmış eserlerini meclisleri gibi, bir çok tiyatrolarda Lehistan trajedi ve dramlarından bir kaç sahenye konuldu.

Bu derece fazla ehemmiyet neden diyeceksiniz?

Bunu şairin yaratıcılık yollarını gördükten sonra anlayacaksınız.

Yalnız birinci derecede bir şair değil, aynı zamanda büyük bir ressam olan Vispyanski, eserlerinin çoğunu manzum trajedi ve dram şeklinde yazmıştır. En maruf eserleri „Düğü”, „Kurtuluş”, „Lejon”, „Hakimler”, „Elsane” namını taşıyan dram ve trajedilerdir.

Bu eserlerin mevzu ve sujesi üç kelimele hülase edilebilir: **Vatan, Hürriyet, İstiklal.** . . .

Evvel bu san'atkarane eserlerde iş, vaktile istiklal ve hürriyete şunması aslı Leh ruhunun görecesinin, zira bu eserler Leh milletinin hayat ve iztiraplarını aksettiren pürüzüs bir yanadır.

Evet, bu eserlerde görülecektir, ki bu aslı Leh şair-peygamberi vaktile muhtelif devletler tarafından parçalanmış ve millî kurtuluşca can atan Lehistan'ın bu kurtuluşuna yalnız derin bir iman beslemekte kalmamış, hatta denilebilir, ki kendi hatısalı onu hür ve müstakil olarak „görmüştür.”

Teşbih caizce denilebilir, ki Vispyanski istikbâlın Senkevicidir. Yani Senkevîç ibdamı mazide, vatanın parlak geçmişinde bulmuşsa, Vispyanski daima ileriyeye bakmış, âtinin, müstakbel Lehistan'ın şairi olmuştur.

İşte buna göre, ki müstakbil Lehistan devletinin tesisi gününden itibaren bu istikbâl şairinin eserleri daha fazla kıymet ve ehemmiyet kazanmıştır.

Şumullu bir mefkûreyi san'atla mezmek gibi ülküde bir ibda kudreti gösteren şairlerde olduğu gibi, Vispyanski de eserlerini „halk için”, „sade” bir tarzda yazmamıştır. Fakat buna rağmen eserlerinde hakim olan hisler halkın hissi, yaşayan ruh da milletin ruhudur. Leh muharirlerinden birinin dediği gibi: „Vispyanski eserlerini seçirler için değil, insanlar için, tiyatroya için değil, tarih namı verdığımız halk sahesi için yaratmıştır.”

Vispyanski'nin diğer bir hususiyeti de alelittak vatan, hürriyet ve istiklal mehmurlarına spesifik ve müstesna bir Leh ruhu katmış olmasıdır. Bu nokta eserlerinde büriz bir surette göze carpar. „Kurtuluş” eserinden hülaseten alınan „Konradın duası” namı bu parça şairin ruhunu göstermiş itibarile karakteristiktir:

„Allahım, sen şimdiye kadar Lehleri bilmiyorsun. Onlar her fedakârlıkta bulunmuş ama dediler:”

„Yok, artık bu esaret ve köleliğe tahammül edemeyeceğim. Kendi taliimi kendim arayacak, elem ve iztiraplarını erticek ve kara bahatım boğacağım ben . . .”

„Nihayi zafer beni bekliyor. Lehistan'ın bîsbadelemine göreceğim ben”.

Fakat ne yazık ki, bütün hayat ve ibdamı verdiği bu arzusunun tabakkuk ettiği mukadder kurtuluş gününü göremedi ve „Lehistan'ın kurtuluşu” diyerek son nefesini verdi.

Lâkin ne zarar, binlerce müminlerin iman ve ruh aldığı büyük bir iman mabedi braktıkları sonra . . .

Mahkümiyet, esaret ve zulüm acılarını çekilmiş iztiraplarını biz Rusya makamı müilletler dahi uzun müddet çektiğimiz ve hâladu bundan kurtulamadığımız için büyük Leh şairini anlamakta pekte zorluk çekmesek gerek . . . Zira düşman aynı düşünün, esaret te aynı esarettir. İşte bu noktadandır ki mahkûm milletlerin ruhuna yazılan ve hürriyet, vatan, istiklal gibi umumi beşeri his ve iztirapları terennüm eden özele Leh şairini takdir ediyoruz.

A—T.